

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ І ЗАРУБІЖНОЇ КУЛЬТУРИ, ОСВІТИ І НАУКИ

УДК 291.13

Олександр Удод, Михайло Юрій

ОСОБЛИВОСТІ МІФОЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ

У статті йде мова про міфологічне мислення. Вказується на те, що воно є образним і відрізняється метафоричністю та символізмом. Розглядається різниця між міфом та казкою.

Ключові слова: міф, метафора, мислення, символ, культурний герой.

Е. Гуссель писав, що життєвий світ людини – це передусім світ донаукового життя з його хаосом неупорядкованих споглядань, з його первинними буденними структурами просторовості та часовості, здогадками, забобонами і передбаченнями. Це сфера дотеоретичного досвіду й одночасно “глуха прихована атмосфера”, обрій усіх помислів і можливостей пізнання, апіорних структур допредикативного досвіду, з рефлексії яких потім проростають цінності культури, раціональне мислення, абстрактні поняття, наукові конструкції, філософські установки [1, с. 116]. Раціональне знання, що розкриває світ як систему об’єктів, може заступати від нас справжній внутрішній світ людини. Використання мови як інструменту раціонального мислення вбиває його емоційний, чуттєвий бік, що відроджується потім не в науковому, раціональному світі, а в світі мистецтва. Кожна людина стикається з життєво важливим завданням творчого синтезу своїх уявлень про світ, що мають різну природу та походження. Без цього важко будувати і планувати своє життя. Світ даний нам у хаосі чуттєвих, просякнутих емоціями образів, уламках раціонального знання про нього, взятого у школі, спогадів про події минулого, конгломерату історії індивідуального минулого, портретів людей, які справили на нас великий вплив, і все це дивно виражено у почуттях, наочних образах і поняттях. Головна мета, яка підпорядковує собі й спрямовує синтез, – побудова моделі світу, що охоплює світ природи, соціальний світ (“я” та “інші”), внутрішній світ.

Індивідуальна модель світу, що формується, має два боки. Перший – пізнавальний бік, зміст і структура уявлень про світ. Елементи наших уявлень про світ, поняття, образи повинні бути організовані в якусь систему. Світ відображений у сітці значень цих елементів. Це, так би мовити, парадигматика моделі світу – стійкі зв’язки елементів. Як організований будь-який словник природної мови? Він організований через співвідношення слів, елементів лексики. Через співвідношення слів ми розуміємо їхнє значення, саме тому словники укладені великими тавтологічними циклами.

Одразу привертає увагу фундаментальна властивість життєвої моделі світу: вона просякнута вірою і синкретизмом. Жодна людина через кінцевості свого існування не може побудувати повністю верифіковану, перевірену логікою та фактами картину світу. Це видно навіть в уявленнях про світ природи (невизначні спогади звичайної людини про закони фізики, біології тощо). Разом з тим перевірити всі одкровення величезної кількості вчених, які досліджують цей світ, немає можливості, тому змушені сприймати їх висловлювання “на віру”, орієнтуючись при цьому на біографію вченого, ступінь його визнання у науковому співтоваристві та інші обставини, що визначають магічну владу авторитету. Ми використовуємо пристрої, принцип роботи яких нам до кінця не зрозумілий і дія яких

перетворюється у своєрідний магічний ритуал. Оскільки апарат понять численних наук, що пояснюють світ, нам до кінця не відомий, ми сміливо замінюємо чітко певні наукові поняття їхніми корелятами – образними ідеями. У цій моделі відсутня ієрархія понять. Домашня кішка може набувати людських рис і підвищуватися до статусу майже члена сім'ї, а загорнутій у целофан курці в холодильнику може бути відмовлено навіть у біологічному походженні: вона розглядається не як колишня жива істота та об'єкт, що відчуває, а як нежива продукція птахофабрики.

Другий бік моделі світу пов'язаний з його пізнанням, функцією. Світ для нас не статична структура, а жива дія – наша власна, інших людей і сил природи. Ця дія розгортається у часі як історія світу (космологія), історія людства, історія нашого життя, історія розвитку і вирішення конкретних ситуацій (подія).

Парадигматична структура світу в цьому плані для нас тільки arena боротьби і зіткнення пристрастей, сил та інтересів, людського і природного початків нашого життя. Сама модель світу перетворюється у певну розповідь про те, що було чи буде, у якій поєднуються і наслідують один одного елементи картини світу. Це, так би мовити, синтагматична структура моделі, що визначає рух від однієї теми життя до іншої і порядок розгортання кожної теми. Будь-яка історія ідеї, людини, соціуму, організації, біологічного виду, космосу включає у себе опис народження, розквіту, згасання і смерті. Кожна людина шукає розв'язання своїх екзистенційних проблем: для чого я з'явився на світ, для чого я живу, що буде після смерті, у чому зміст щоденної праці, до якої я, мов білка у колесі, як Сізіф, повертаюсь кожного наступного дня.

Правила опису світу як дії зафіксовані навіть у базовій структурі нашої мови – структурі речення: агент (живий ініціатор дії), пацієнт (суб'єкт, який відчуває на собі дію), об'єкт (предмет, що підпадає дії), результат (річ чи фізичний стан, що виникає в результаті дії), інструмент (знаряддя або засіб дії), місце і час дії тощо [2, с. 309]. Структура речення, таким чином, ізоморфна структурі людської дії. Вже у цьому проявляється вимушена антропоморфність мовної картини світу – ми говоримо “і в цей момент стілець впав”, так ніби ми маємо справу з живим предметом. Сліди дотеоретичного мислення можна знайти у пам'ятках архаїчних культур, у будові системи природної мови, що історично, шар за шаром, складається. Живі зразки – у крос-культурних дослідженнях і в розвитку дитини.

Перша історична форма синтетичного осягнення світу – це міфи. “Міф” – з грецької – розповідь, слово. “Міфи – це короткі оповідання про діяння предків і походження речей. Окремі оповідання організовані в систему життєвих уявлень народу чи епохи в міфологію” [3, с. 201]. Міф перетворює хаос у космос, створює для первісної людини можливість осягнення світу як організованого цілого, виражає його у простій і доступній схемі. Історико-культурні дослідження дозволяють узагальнити істотні ознаки міфологічного мислення.

Інтерпретація міфу антропоморфна: він наділяється тими якостями, які забарвлюють життя індивіда в його взаємозв'язку з іншими людьми. Невиділеність індивіда з навколишнього світу, невідділеність від інших людей і природи, відсутність суб'єкт-об'єктної опозиції, початкова нерозколотість світу також специфічні для міфології. Міфологічні образи наділяються субстанціональністю, розуміються як реально існуючі. Символічне уявлення продукує образи, що сприймаються як частина дійсності. Боги такі ж реальні, як і уособлювані ними стихії. У міфі синкретично поєднані космологічна модель і історія світу, віра, релігія, етичні зразки поведінки [3, с. 285].

Міфологічне мислення – переважно образне мислення, і саме тому воно відрізняється метафоричністю та символізмом. В семіотичі символ розглядається як образ, що зберігає зовнішню подібність з об'єктом, який символізується, або певною його властивістю. У цьому його відмінність від знака, в якому ця подібність означуваного і такого, що означає, – відсутня. Наприклад, трикутник може бути просто геометричною фігурою, що сприймається (іконою), знаком (дельта – значення різниці в математиці) та символом ієрархії.

Набуття образом статусу символу пов'язане з екстралінгвістичними обставинами. Він повинен бути ким-небудь прийнятий у цій якості: окремим індивідуумом (особистий

символ), релігійною або культурною спільнотою, людством у цілому (архетипічний символ). Приклади символів, що мають давнє походження: “кров”, “низ” (прірва, падіння або щедра лоно годувальниці землі), колесо-коло тощо. В релігії символи набувають містичного, сакрального значення і вказують на щось, що виходить за межі буденного і принципово незбагненого, вони тільки натякають на те, для чого відсутні мовні та понятійні засоби, що не можна виразити прямо, в явній словесно-понятійній формі.

Символ полісемічний, і для його розуміння може знадобитися естетичне сприйняття, інтуїція, асоціативне мислення, знання культурної традиції.

Метафора, мабуть, один з головних засобів міфологічного мислення. “Phora” з грецької – рух. Метафора – семантичний рух, перенесення, поширення або поєднання змісту. Поєднання образів, що ніби не поєднуються, породжує новий зміст. При цьому з’являється враження особливої конкретності цього нового змісту. Сліди архаїчних культур видно у величезній кількості “затертих”, що стали звичними, метафор: “ніжка стола”, “горло пляшки” тощо. Жива метафора – це засіб розумових інновацій, інколи досить глибоких і таких, що виражають нове розуміння світу, зміну парадигми (“ядерні” чи “корінні” метафори, що виражають бачення світу людиною певної епохи або культури). Наприклад, “книга природи, написана мовою математики” (Галілей), “чорний ящик” (Н. Вінер), “людина як комп’ютер” (комп’ютерна метафора у психології). Метафори широко використовуються в мові поезії, в риторичі як засіб пояснення і аргументації, маючи могутній сугестивний вплив. Р. Якобсон взагалі бачив у метафорі коріння поезії [4, с. 131].

У буденному житті метафора використовується у тих випадках, коли людині важко висловити думку в конкретному й точному слові. Якщо людині не вистачає лексики для характеристики іншої людини, вона може це зробити, використовуючи не словесний, а образний код. Іншого можна уявити як річку чи джерело (прозоре, з низькими берегами, що тихо дзюрчить рівниною, або бурхливе, з кам’яними берегами, яке спадає з гір), як небо (холодне зимове, ласкаве літнє тощо), як дерево (одиноке, тонке тощо). До речі, символіка і метафори світового дерева – один з центральних і поширених образів давньої міфології, що пояснює будову світу та суспільства в цілому.

Первісна людина, обмежена у своєму інтелектуальному інструменті, позбавлена ще не вироблених систематизованих і упорядкованих словесно-понятійних структур, будувала модель світу в словесно-образному коді, у формі міфу. Це зовсім не означає абсолютної примітивності, ірраціональності та бездуховності міфу. К. Леві-Стросс настирливо захищав точку зору, згідно з якою міфологічне мислення не є щось нижче й збиткове, порівняно з розвинутим мисленням сучасної людини. Це таке ж мислення, просто воно оперує іншими матеріалами – якостями предметів, що чуттєво сприймаються. Звичайно, це крайня точка зору, оскільки важко уявити наявність у первісної людини повноцінно сформованого конкретно-операційного чи формально-логічного інтелекту.

Спробуємо розібратися спочатку у структурі міфу, в його парадигматичних одиницях, що є складовими міфу. Комбінація цих елементів породжує різнобічність міфічного. З цієї точки зору міф є мовою образів, що має чітку структуру і здатний передавати знання про світ не гірше, ніж абстрактна логіка [5, с. 206–207].

Таким чином, міф і міфологічне мислення – стартовий момент в історії людства і разом з тим органічна частина сучасної культури, що збереглася. Можливо, міфічне має відношення і до початку історії життя конкретної людини, початковим стадіям її розвитку?

Величезний прошарок життєвого досвіду формується у віці до 7–8 років. Дитина починає оволодівати знаннями про навколишній світ, користуючись тими обмеженими інтелектуальними засобами, які є в її розпорядженні на початковій стадії онтогенезу. За Ж. Піаже, – це період доопераціонального інтелекту з властивими йому егоцентризмом, центраціями, статичністю, невідворотністю. Основний засіб формування картини світу у цьому віці – початкові поняття, що прикуті до дій, образні й конкретні. Конкретність набуває форми реалізму: речі для дитини те ж саме, що явища неречового характеру (фантазії, імена, думки, моральні обов’язки тощо). Відсутня чітка різниця між грою та дійсністю. Основою

мислення є трандукція: рядорозташування елементів замість встановлення причинно-наслідкових відносин. Сам синтез картини світу відрізняється синкретизмом, тобто об'єднанням рядорозташованих елементів у глобальну всеохоплюючу систему. Початкова картина світу, таким чином, подібна до тієї, яка виникає на початкових стадіях розвитку людської культури. Подібність дитячої і міфологічної картини світу, мабуть, обумовлює той особливий інтерес, який дитина відчуває до фольклорного матеріалу.

Ж. Лакан, заперечуючи проти розуміння дитини як істоти в інтелектуальному плані абсолютно недосконалої, зауважує: “Ми бачимо, як дитина дивно відкрита всьому, що дорослий говорить їй про сенс світу. Чи задався хто-небудь запитанням, що означає для такого почуття іншого чудесна сприйнятливність дітей до всього, що стосується міфу, легенди, казки, історії – і та легкість, з якою вони віддають себе у владу оповідання? Невже це сумісно з тією грою в кубики, за допомогою якої Ж. Піаже демонструє нам, що дитина тягнеться до коперніанського пізнання світу” [6, с. 67–68].

Чи існує міфологічне мислення і міфологічна картина світу у сучасної дорослої людини? По суті, це запитання породжує одразу ж два підпитання: а) чи існують інтелектуальні передумови міфологічного сприйняття світу у дорослої людини і б) чи немає особливих переваг у міфологічного сприйняття світу перед раціонально-теоретичним.

Спробуємо відповісти спочатку на перше запитання.

М. Коул зазначає з приводу досліджень первісного мислення, які проводив Л. Леві-Брюль, що прихід логічного мислення не призвів до повного зникнення дологічного: щоб сліди (дологічного мислення) зникли, всі поняття, які ми використовуємо, скажімо, у повсякденному житті, повинні були б виражати винятково об'єктивні якості й співвідношення життя та явищ. Насправді це відповідає лише дуже невеликій кількості наших понять, особливо тим, які використовуються у науковому мисленні.

Послідовник Л. С. Виготського П. Тулвісте зазначав: “Існує очевидний зв'язок між різними формами діяльності та неоднорідністю мислення. Це справедливо як для однієї культури, так і для різних культур. Причину неоднорідності вербального мислення не слід шукати у випадковому збереженні суспільством чи індивідом “старих”, “нижчих” або “попередніх” соціоісторичних чи онтогенетичних стадій мислення. Навпаки, її слід шукати у багатогранності видів діяльності, розподілених у суспільстві й таких, що виконуються індивідами. Ця неоднорідність формувалась протягом історії суспільства так, що з розвитком матеріального виробництва виникали нові форми діяльності. Ці нові форми вимагали нових типів мислення та породжували їх. Водночас зберігаються “старі” типи мислення, що виконують у суспільстві певну роль і продовжують функціонувати” [7, с. 24–25].

Доросла людина, безперечно, здатна рефлексувати свій досвід у формально-логічному мисленні. Але правильна раціональна обробка матеріалу досвіду виробляється далеко не для всіх сфер життя людини і стосується передусім сфери професійної діяльності. Таким чином, дотеоретичне мислення зберігає свою силу і продовжує функціонувати насамперед у позапрофесійних сферах життя людини. Для більшості людей сфера дотеоретичного, в іронічному розумінні дилетантського, просякнутого образами та елементами мислення, – позапрофесійна, що включає у себе особисте життя, політику, суспільство тощо. Саме в цих сферах відкривається простір для міфологічного мислення.

Тепер спробуємо відповісти на друге запитання – чи не є міфологічне мислення в цих сферах цілком адекватним і чи не має воно переваг перед раціонально-теоретичним. Е. Кассіер, пояснюючи необхідність міфу, писав, що міф – одна з символічних функцій (поряд з наукою, мистецтвом, релігією, мовою), притаманних людині. Міф узагальнює досвід безпосередньо, просто, нерефлексивно. Там, де розум шукає складності, міф дає простоту безпосередньої даності. У мові виражені й логічні, й міфологічні способи мислення. “Якщо мова повинна стати інструментом мислення, сформуватися для вираження понять і суджень, то це перетворення може здійснюватися тільки ціною відмови від безпосереднього досвіду. Зрештою, від притаманного йому початкового конкретного та емоційного змісту. Від живого тіла залишається лише скелет” [8, с. 41].

І тут ми стикаємося з двома проблемами.

Перша проблема – в якій формі існує живий досвід людини в моменти, що передують рефлексії і раціональній обробці. Відповідь на це запитання тривіальна: у формах дотеоретичного мислення. Однак зовсім нетривіальна при цьому одна обставина: у чому інтегрується живий досвід, що відноситься до різних фрагментів життя людини? Що є дотеоретична модель світу як змістова основа інтерпретації?

Тією мірою, якою людина не піддає своє життя науковому аналізу (а це переважна більшість випадків), відповідь на це запитання проста – вона зобов'язана бути дотеоретичною та міфологічною, це та ж неаристотелева логіка конкретного, про яку говорилося вище.

Друга проблема – чи все в людському житті є доступним раціоналізації, рефлексії в сухому, вбиваючому почуття, формально-логічному мисленні? Перед кожною людиною, коли вона стикається з серйозними життєвими проблемами, хоча б один раз в житті виникає завдання: з'єднати переживання, мету, обставини життя, вчинки, факти, закони – свої та інших людей – в цілісну картину, користуючись при цьому буденною, ненауковою мовою. У цій картині завжди присутній компонент, що погано раціоналізується, – переживання. Як з'єднати те, що принципово важко виразити у поняттях (життєві переживання), з тим, що у поняттях виразити можна (суху фактологію життя)?

В історії культури є приклади такого синтезу – міф як нерозчленована єдність мови речення, як мовний конструкт, і одночасно вербалізований опис дій, різниці між якими первісна людина вірогідно не знала), мистецтва (вираження переживань), науки (міфологічна картина світу як агонія й арена дій сил природи та людини, різниці між якими також не робилось), релігії (символ віри, що приймається без раціонального дослідження). Згадаємо міф про Прометея. У ньому поєднана картина світу (світ недосконалий), аксіологічний образ людини, що несе людям вогонь (місія і дія), переживання (страждання як невідворотний наслідок дій, що змінюють світ).

Звернімося до відносно пізнішого прикладу. Економічний прогрес англосаксонських націй у XVIII – XIX ст. пов'язують з феноменом протестантської етики. Це три чесноти англійців: благочестя, комерція і свобода, які забезпечили їм історичний успіх. Першоджерело в цьому ряду – благочестя, що трактується як приналежність до кола вибраних Богом. Що створювало можливості вибраності? Достойне життя (відмова від розкішності та тілесних насолод), енергійне та успішне наслідування мирському “покликанню” (мотивація досягнень). Досягнення забезпечувались особливою увагою до їхніх інструментів – природно-наукових та технічних дисциплін, розподілу праці й виражалося підсумково в комерції. Комерція логічно стала другою чеснотою і виражала вихідну позицію людини покликаної і активно діючої. Комерція вимагала політичного забезпечення та породила політичну структуру – демократію для вибраних і, відповідно, свободу (й індивідуалізм) як третю чесноту [9, с. 289–292].

Протестантська картина світу має всі ознаки міфології: включає картину світу як арени, агонію божественного, суспільного, політичного, економічного, людського (в тому числі наукову, як компонент, що абсолютно не суперечить божественному походженню світу), опис способу життя, можливості, необхідності й меж дій людини, розв'язання екзистенційних проблем (життя, смерть, успіх тощо) і вираження пов'язаних з ними переживань людини, естетичний і релігійний начала. Міфологія протестантизму виразилась у численних міфах – біографічних канонах, історичних легендах, літературних творах тощо. Зворушує детальність реалізації міфологеми у дуже конкретній регламентації і ритуалізації способу життя, манери вдягатися, сюжетах малярських і літературних творів, оснащення протестантської культури численними символами та метафорами благочестя, вибраності й успіху.

Емпіричні дослідження підтверджують дієвість міфологічного, перетворюючи людське життя, наповнюючи його значимістю та змістом. Можна назвати дослідження Мак Клееланда, який показав зв'язок протестантської етики і мотивації досягнень та

економічного успіху суспільства. Аналіз літературних джерел (драм, судових журналів тощо) показав, що періоди економічного розквіту в історії Англії збігаються з періодами переважання в літературних джерелах тематики досягнень [9, с. 290].

Чи можна вважати протестантський міф панацеєю від усіх бід людини? Р. Мей так про це пише: “Людина вікторіанської епохи протиставляла “волю” “бажанню” і використовувала її як здатність відмовитись від “бажання”. Це виражало орієнтацію на досягнення й амбітні спроби вікторіанської людини маніпулювати своїм оточенням і керувати природою залізною рукою, а також керувати собою та своїм життям як яким-небудь об’єктом. У клінічних проявах результатом цього процесу є дедалі більша емоційна порожнеча, поступове спустошення внутрішнього змісту” [10, с. 219].

Ю. Хабермас вважав, що одна з вад бачення світу, характерна для західної цивілізації, – тоталітарне панування інструментального розуму, примат раціо. Таким чином, протестантська міфологія, давши колосальний імпульс економічному розвитку, певною мірою вичерпала свої можливості відносно духовного, неутилітарного боку життя людини.

Для опису моменту вичерпання можливостей і краху міфу Д. Брунер ввів спеціальний термін – “міфоклазм”. Міфоклазм означає катастрофічну руйнацію міфологічної картини світу в період зламу соціальних підвалин суспільства. У цьому терміні сховано те, що відбувається, коли людина повстає проти міфів, як проти батька, що слабне, з нестримністю і почуттям образи відданої людини. Міфи повинні були бути корисними, але підвели мене! Це виражається в іконоборстві (наприклад, “Бог помер!”) і в напрямку сил на знищення тих самих міфів, на які людина так намагалася спертися. Це, в свою чергу, супроводжується закликком: “Я проживу без міфів!”. Цей процес сам по собі є найяскравішою і найвиразнішою формою міфологізування, що само знищується [10, с. 375].

Розпад міфологізованої картини світу породжує у людини тривогу і неспокій. Джерело цих тривог і неспокою полягає у тому, що людина втратила свій світ. Зміна, що відбулася, полягає “у втраті зв’язку з цим світом, з іншими людьми і з самим собою. Тобто міфи і символи втратили свою силу” [10, с. 319]. Чи можуть суто раціональне пояснення та ідея зняти цю тривогу і неспокій? Р. Мей так відповідає на це запитання: “Мій досвід психоаналітика змушує мене сумніватися – чи знімають взагалі раціональні пояснення неспокій; насправді відбувається дещо інше: пояснення стає засобом вираження більш ґрунтового міфосу, який справді зачіпає людину на рівнях більш глибоких, ніж раціоналізм” [10, с. 326]. Міфос – термін, який потрібний, щоб позначити міф, який все ще життєздатний, але частково несвідомий і перебуває у процесі формування. У формі міфосу виражається розуміння людиною фундаментальних проблем свого існування.

Таким чином, єдина альтернатива зруйнованому міфу – інший міф.

Тепер нам хотілося б розглянути проблему міфу дещо з іншого боку. Оскільки релігія розвивається із сліпого поклоніння Життю і магічного “відвернення” від Смерті до певного тотемного культу або іншої сакралізації, своїм власним шляхом розвивається ще один різновид “символів життя”, також беручи свій початок в абсолютно непередбачуваних процесах і досягаючи кульмінації у незмінно значущих формах. Таким середовищем є міф. Хоча міф пов’язується в основному з релігією, насправді його походження неможливо простежити, як у ритуалі, в чомусь подібному на “релігійне почуття” або страх, або містичне благоговіння, або навіть святкове збудження. Ритуал починається з рухових устремлінь, які хоч і є індивідуальними, одразу ж оповиваються в конкретну форму і таким чином створюють публіку. Міф починається з фантазії, яка може довгий час залишатися невираженою, адже примітивна форма фантазії – це цілком суб’єктивний і приватний феномен мрії (або сну).

Нижча форма історії, що розповідається, не набагато перевищує виклад мрій. Вона не має ніякого відношення до зв’язку або навіть узгодженості дій, ні до вірогідності або здорового глузду. Тобто примітивна історія володіє значенням не буквальним, а якимось іншим. По суті, створюється з матеріалу мрій; образи такої історії беруться з життя, це – предмети та істоти, але їхня поведінка відповідає якомусь неемпіричному закону; за

здоровим глуздом вона просто не відповідає йому. Єдиним поясненням такої історії є, відповідно, тільки те, що ніхто й не турбується про те, грають їх драматичні персонажі просто ролі чи ні. Така поведінка в дійсності не притаманна діючому суб'єкту, тому, кого цей діючий суб'єкт представляє, подібна поведінка у викладеній історії може навіть просто представляти вчинки такої символізованої особистості. Іншими словами, психологічна основа даної нісенітниці полягає в тому, що наведена тут історія є фабрикуванням із суб'єктивних символів, а не із спостережених звичаїв і природних явищ. Психоаналітики, які вважали, що подібна неусвідомлена метафора повинна бути розумним поясненням наших таємних мрій, можуть надати нам достатньо свідчень подібних фантазій. Така фантазія повністю обмежується почуттями та бажаннями її автора, дивними у своїй химерності або загадковості, які складаються з суміші страхів і замовчувань, що не визнаються відкрито, сформульованих, розказаних і переказаних заради самовираження. Але навіть у такому разі історія – це певне вдосконалення простої мрії, тому що саме її викладення вимагає набагато більше зв'язку, ніж звичайно буває у наших нічних кошмарах. В історіях повинна бути логічна нитка; образи, що містять у собі дещо більше, ніж ті, з якими ми маємо справу у сновидіннях.

Оскільки історія розповідається досить некритично налаштованій аудиторії людиною, яка цю історію створила, то інколи дана розповідь стає значною мірою нерозумною, але такою, що нікого не ображає. Кожен, хто спостерігав, як маленькі діти розповідають одне одному історії, може підтвердити це. Але тільки-но історія поширюється, вона стикається з більш суворими вимогами до її значення. Якщо вона продовжує існувати в більш широкій сфері, вона підлягає різним модифікаціям в інтересах зв'язаності та привабливості для публіки. Їх винятково особистісні символи замінюються більш універсальними: замість або поряд з предметами з'являються тварини, духи, відьми. Як священне змінює свою форму і поступово, в ході ритуальної дії персоніфікується, так само розвиток і інтеграція дій в історії примушують символи фантазії приймати дедалі розумнішу зовнішню форму, яка відповідає тій ролі, яку вони знаходять. Виникає більш високоефективний образ дій – фабула з тваринами, казка про ошуканця або ортодоксальна історія з участю духів. Часто-густо тема є досить ефемерною – просто прихід додому людини, яка заблукала, зустріч у лісі з людодом, але такі прості сюжети розгортаються одночасно з розвитком життєвих умінь і соціальної організації, перетворюючись у добре відомий жанр чарівних казок.

У даному разі ми маємо літературну продукцію, яка належить цивілізованим народам Європи абсолютно такою ж мірою, як і первісним культурам відсталіших континентів. Аристократичні істоти, вожді й принци відіграють тут основну роль; дракони та людодіди, а також злі королі або прекрасні чарівниці, що володіють величезною силою, витісняють ведмедів, крокодилів, злих мерців, які належать більш давній традиції. Людина навчилася цілеспрямованому уявленню через публічні виступи та реалістичне відображення у формі справжнього мистецтва, настільки віддаленого від індивідуальної мрії, наскільки ритуальний танець далекий від стрибків і криків, що служать для самовираження.

Однак, цей високий розвиток фантазії так і не привів нас до міфології. Незважаючи на те, що чарівна історія є, можливо, старішою, ніж міф, останній є не просто вищим ступенем розвитку першої. Він також звертається до примітивної фантазії, але момент його походження з цього джерела знаходиться в далекій історії культури, задовго до еволюції нашої чарівної казки. Казка зажадала не більш високого рівня розповіді історії, а тематичного зрушення, щоб покласти початок тому, що називається “міфотворчим інстинктом”.

Різниця між двома заснованими на вигадці формами (правда багато вчених схиляються до протилежного) є вкрай важливою, тому що казка не несе ніякої відповідальності, її мета – задовольнити бажання, “оскільки мрія прикрашає” (хоч, як і міф, є глибоко символічною). Герої і героїчні казки, незважаючи на своє високе походження, багатство, красу тощо є просто індивідами. Кінець історії завжди щасливий, хоч він і не завжди буває моральним; героїзм персонажа може бути абсолютним лицемірством або везінням, але також чесністю та

геройством. Звичайною темою є триумф нещасливого героя (героїні) – зачарованого молодшого сина, бідної Попелюшки або так званого дурня – над його (її) ворогами, що переважають силою. Іншими словами, казка – це форма “бажаного”, і фрейдівський психоаналіз казки повністю пояснює, чому казка завжди приваблива, але в неї ніколи не вірять дорослі.

З другого боку, міф, вірять у нього в буквальному розумінні чи ні, сприймається з релігійною серйозністю або як історичний факт, або як містична “істина”. Типова тема міфу трагічна, а не утопічна, а його персонажі схильні зливатися із стабільними особистостями надприродного характеру. Два божества, певною мірою схожі між собою (можливо, чудом народжені й володіють дивною силою, а потім гинуть як герої), стають ототожнюваними: вони перетворюються в єдиного бога з двома іменами. Ці імена можуть ставати простими епітетами, що пов’язують цього бога з різними культурами.

Усе це робить героя міфу абсолютно відособленими від героя казки. Не має значення, наскільки зачарований принц з казки про Білосніжку, схожий на джентльмена, який будить сплячу красуню, – цих два персонажі не ототожнюються. Чарівні історії в казках ніколи не пов’язуються одна з одною. Міфи ж дедалі тісніше сплітаються в одну нитку, вони утворюють цикли, їхні драматичні персонажі, як правило, внутрішньо пов’язані, якщо не ототожнені. Сценою їх є реальний світ – море, небо, гора Олімп, – а не якась чарівна країна, якої немає на карті. Така радикальна несхожість двох видів історій наводить на думку, що у них абсолютно різні функції. І, звичайно, у міфу важча і серйозніша мета, ніж у казки. Елементи обох багато в чому подібні, але вони абсолютно по-різному використовуються. Казка – це особисте задоволення, вираження бажань та їх уявне виконання, компенсація за швидкоплинність реального життя, втеча від дійсного розчарування та конфлікту. Оскільки функція казки суб’єктивна, її герой обов’язково є конкретним і олюдненим; він, хоч може володіти і чарівними силами, ніколи не розглядається як божественний.

З другого боку, міф (в його найбільш загальному вигляді) – це осягнення природних конфліктів, людського бажання, розладнаного нелюдськими силами, ворожим гнітом або протилежними бажаннями; це – історія народження, пристрасті й поразки, що настає зі смертю, яка є долею всіх людей. Гранична кінцівка міфу – це не бажане перевертання світу, а серйозне уявлення про його фундаментальні істини, моральна орієнтація, а не втеча. Саме тому міф не вичерпує своєї функції при розповіді, й саме тому окремі міфи не можуть закінчуватись без зв’язку з якими-небудь іншими міфами. Оскільки міф представляє, хоч і метафорично, картину світу, проникнення в життя взагалі, а не уявну біографію якоїсь особи, міф, як правило, стає систематизованим; образи з однаковим поетичним значенням зливаються в один, а персонажі з абсолютно різним походженням вступають у певні відносини один з одним. Більше того, оскільки міфічний герой – це не суб’єкт егоцентричних мрій, а суб’єкт більш великий, ніж будь-який інший, він завжди вважається надлюдиною, мало не божеством, він, нарешті, походить від богів і є чимось більшим, ніж людина. Його сфера діяльності – це реальний світ, оскільки те, що він символізує, належить реальності; при цьому не так важливо, наскільки фантастичним може виявлятися його вираження.

Звичайно, матеріалом міфу є вже знайома символіка мрій і снів – образи і фантазія. Не дивно, що психологи знайшли у міфу той же самий матеріал, що й у казки: в обох є символи для батька і сина, для дівчини, дружини і матері, для одержимості й пристрасті, для народження і смерті. Різниця полягає в двох відповідних застосуваннях цього матеріалу: один – переважно для забезпечення заміщуючого досвіду, другий – головним чином для розуміння реального досвіду. Обидва інтереси можуть служити для однієї і тієї ж вигадки, їх повне розділення належить тільки класичним випадкам. Напівмістичні мотиви зустрічаються у мріях і навіть у снах, а елемент фантазії компенсації може продовжувати існувати в самих універсалізованих, досконалих міфах. Це невідворотно, тому що останній тип у певному розумінні виріс з першого, оскільки будь-яке реалістичне мислення походить від егоцентричної фантазії. Ніякої чіткої розділяючої лінії між ними не існує. Але однак вони

настільки різні, як літо і зима, ніч і день або будь-які інші крайнощі, між якими немає чіткої межі.

Ми не знаємо, в який саме момент еволюції людської думки починається міфотворчість, але вона починається десь одночасно з розумінням практичного змісту легенди. У будь-якій фантазії, утопічна вона чи ні, існують елементи, які відтворюють реальні людські відносини, реальні потреби і страхи, ускладнення і конфлікти, які вирішує “щасливий кінець”. Навіть якщо реальна ситуація швидше символізується, ніж описується (приголомшуючі обставини можуть бути добре замаскованими, а таємничі умови сприймаються дивним чином), з цими елементами пов’язані певне значення та емоційний інтерес. Людоїд, змії, відьма – це цікаві персонажі чарівного світу. На відміну від героя, вони, як правило, є стародавніми істотами, які протягом багатьох поколінь турбують наш світ. У них є свої замки, печери або відособлені житла, своє чарівне зілля; вони здійснюють вчинки, спрямовані проти їхніх жертв, у них надзвичайно погані звички, наприклад, схильність до людоїдства. Як правило, в історії, яка поспішає наблизити успішну для героя розв’язку, характеристика цих істот дається лише мимохідь; однак цього достатньо для того, щоб активізувати розум.

Літературні велетні-людоїди й вампіри з популярних передач втілюють одні й ті ж сили, що й у звичайних казках, тому ці ж казки, яким навіть більшість дітей не буде вірити, можуть нести на собі тягар ідей, абсолютно вторинних стосовно їхньої власної мети, ідей, які є найочевиднішими елементами забобонів. Предок у могилі, який наводить жах, є казковим домовиком – божеством забобонів. Світ очима людини, яка вірить у привидів, – це казкова рефлексія, фантазія, де жахливі елементи приєднуються до культових об’єктів і таким чином сприймаються серйозно.

У тій сутності, яку може втілювати символ, немає нічого космологічного. Божества в класичному розумінні не можуть народитися в казках, оскільки значення останніх особистісне, оскільки ситуація в таких казках невідворотно є жанровою картиною, місцевим, тимчасовим людським оточенням, незалежно від того, наскільки воно викривлено або замасковано. Сили, які відіграють свою роль в індивідуальній мрії, – це сили соціальні, а не світові. Оскільки герой є певною самодостатністю, то метафоричні дракони, яких він убиває, – це його старші супротивники або особисті вороги; їх проекція в реальний світ як священних істот може дати тільки предків, печерних чудовиськ, духів і дивних напівбогів.

Варто зазначити, що коли ці вторинні персонажі мрій або історій втілюються у нашому уявленні про зовнішній світ як об’єкти забобонів, вони є узагальненою, піднесеною концепцією соціальних сил, які обговорюються: не батьки людини, а загальна персоніфікована батьківська сила всіх поколінь може проглядатись у казковому предку-тварині, якому він поклоняється; не брат людини, а “Великий Брат” – в дусі-ведмеді, який є її знайомцем з лісу. Процес символізації, хоч і часто затемнює походження наших ідей, однак посилює їх концептуальну форму. Тому демон не є конкретною особистістю, а людським втіленням такої особистості, через яку нас пригнічують, ставлять нам перепони, випробовують, або завдяки якому ми добиваємось тріумфу. Хоча він народився із суто егоцентричного уявлення, він надособистісний, продукт не тільки окремого досвіду, а соціального прозріння. Він є енергійним фактором у житті, саме тому він проектується на реальність через релігійну символіку.

Великий крок від казки до міфу робиться тоді, коли не тільки соціальні сили – люди, звичаї, закони, традиції, – а й космічні сили, що оточують людство, відображаються в оповідях; тоді не тільки відносини індивіда з суспільством, а й відносини людства з природою досягаються через спонтанну метафору поетичної фантазії.

Можливо, цей перехід від суб’єктивно орієнтованих історій, окремих і незалежних, до організованого й вічного вираження про світову драму міг ніколи не відбутися, якщо б творчому мисленню не допомагала присутність вічних, очевидних символів, що даються природою: небесні тіла, зміна дня і ночі, пори року, припливи та відпливи. Так само, як соціальна система особистого життя, що досягається спочатку в мрієподібних, зародкових

формах, поступово дається через тривале осягнення в релігійних символах, космічне становище людського буття є також невловимим або, в кращому разі, простим нічним страхіттям до того часу, поки сонце і місяць, зірки, вітри і води землі не проявлять божественне правило і не окреслять сферу людської діяльності. Коли приходять боги, чії імена позначають небесні сили і природні процеси, божества місцевих печер та хащ стають простими васалами і менш значними світилами.

То які ж героїчні пригоди пов'язуються з цими безликими діячами, адже вони діяли у практично універсальний спосіб? Ми вважаємо, що цей процес є природною фазою еволюції міфології від чарівної історії і, звичайно, є могутнім фактором у цьому розвитку. Така зміна відбувається поступово і обов'язково має проміжні етапи: один з них відзначений введенням перших космічних символів. Ця перехідна стадія між егоцентричним інтересом народної казки, зосередженій на людині-герої, і появою абсолютно сформованої міфології природи, що має справу з божественними персонажами досить загального значення, є так званою легендою, яка створює "культурного героя". Цей широко представлений вигаданий персонаж – гібрид суб'єктивного та об'єктивного мислення; він походить від героя народної казки з індивідуальною душею і, відповідно, зберігає багато рис такого персонажу. Але символічний характер інших істот народної казки наділяє певною надприродністю також і його; тепер він є вже чимось більшим, ніж індивід, що бореться з силами зла. Те, чим же він ще є, накопичується в його особистості, коли проявляється в легендарній формі. Він наполовину бог, наполовину – велетень-убивця. Як і останній, він часто є молодшим сином, єдиним розумним серед дурних братів. Він високого походження, але в дитинстві його украли або кинули напризволяще і потім врятували або поневолили за допомогою чаклунства. Однак, на відміну від суб'єкта мрій з чарівної казки, його дії починаються тільки з втечі з неволі. Вони спрямовані на те, щоб принести користь людині. Він дає людям вогонь, землю, навчає їх мисливства, сільського господарства, кораблебудування, можливо, навіть мову; він "створює" саму землю, знаходить сонце (в печері, в яйці або чужій країні) і встановлює його на небо, а також керує вітром та дощем. Але, незважаючи на свою велич, він часто може знову скочуватись на роль казкового героя.

Таким чином, статус культурного героя досить складний. Його діяльність здійснюється в реальному світі, й пізніше наслідки його дій завжди відчуються реальними людьми; відповідно, він володіє якимось неясним, але, поза сумнівом, історичним ставленням до людей, які живуть, і пов'язаний з місцевістю, де він залишив свій слід. Уже тільки цього було б достатньо для того, щоб відрізнити його від героя чарівної країни, чії дії повністю обмежуються оповіддю, з тим, щоб до кінця її він міг бути звільнений, а до наступної історії був введений інший герой. Історичні та місцеві зв'язки культурного героя надають його існуванню певну сталість. Навколо нього накопичуються історії так само, як вони накопичуються навколо реальних історичних осіб, чії діяння стали легендарними, наприклад, Кий, Рюрик, Святослав. Але в той час, як ці видатні діячі отримали довіру завдяки перебільшенню їхніх людських діянь, примітивний культурний герой стикається швидше з діями природи, ніж людей; його супротивниками виступають не хозари чи араби, а сонце і місяць, земля і небо.

Як і герой казки, культурний герой є носієм людських бажань. Його пригоди є фантазіями. В той час, як казковий герой – це індивід, який перемагає своїх особистих ворогів (батька, господаря, братів або супротивників), культурний герой є Людиною, яка перемагає загрозливі, переважаючі її сили. З ним несвідомо ототожнюється не самотній мрійник, а все плем'я. Декорації його драми космічні: його ворогами виступають буря і морок, суворим випробуванням є для нього потоп і смерть. Це реальності, які викликають у нього мрію про визволення. Його завдання полягає у керівництві природою – землею та небом, рослинами, ріками, порами року – і в перемозі над смертю.

Джерело міфу є динамічним, а його мета, як говорив А. Лосєв, – філософською. Це примітивна фаза метафізичної думки, перше втілення загальних ідей. Міф може тільки давати початок загальним ідеям і виставляти їх; оскільки він є недискурсивною символікою,

він не засновується на аналітичних та дійсних абстрактних методах. Вище досягнення, на яке здатний міф, – показ людського життя та космічного порядку. Ми не можемо більше абстрактно маніпулювати його поняттями в межах міфічної форми. Коли ця форма вичерпується, природна релігія витісняється дискурсивною і більш точною формою думки – філософією.

Перше дослідження, що стосується точної істини міфу, відзначає перехід від поетичного мислення до дискурсивного. Як тільки народжується цікавість до фактичних цінностей, міфічна форма уяви про світ починає йти на спад. Але емоційне ставлення, яке довгий час було зосереджене в міфі, не так легко зруйнувати; життєво важливі ідеї, втілені у міфі, неможливо відкинути тільки тому, що хтось відкрив, що міф не відображає факт. Поетичне значення і фактична відповідність, які в загальній моделі символів і значень є двома абсолютно різними відношеннями, стають тотожними під однією назвою “істина”. Люди, які відкривають очевидну суперечність між фантазією і фактом, заперечують, що міфи істинні; ті ж, хто визнає їх істину, заявляють, що міфи реєструють факти. Між релігією і наукою існує абсурдний конфлікт, в якому наука повинна перемогти, але не тому, що вона обґрунтовано говорить про релігію, а тому, що релігія ґрунтується на ранній і тимчасовій формі мислення, після якої, якщо мислення продовжуватиме розвиватися, повинна слідувати філософія природи (яка називається “наукою” або “знанням”). З цієї прогресивної точки зору повинен існувати раціоналістичний період. Тоді, коли погляди повністю раціоналізуються, а ідеї розроблені та вичерпані, виникає інший погляд на речі, нова міфологія.

Таким чином, у нас немає шансу пояснити ні походження Всесвіту, ні походження людини і людського – цивілізації, держави, політичної реальності. Походження природи, життя і людини абсолютно неможливо описати в межах природно-наукових гіпотез. Гіпотези залишаються гіпотезами – варіантами минулого, що спираються на деяке підґрунтя, достатнє лише для пояснення в межах сформульованої тією ж наукою парадигми. Змінюється парадигма, змінюється й пояснення. І з кожним кроком науки її пояснювальні схеми стають дедалі елітарнішими і сухішими. У них не залишається фарб і емоцій. Але світ, що сприймається людиною, без емоцій неможливий. Відповідно і пояснення створення світу фізичними процесами збиткове, тому що відтворює світ без тих якостей, які бачить у ньому людина.

Відповідно, міф є дивною реальністю, в якій діють реальні надприродні особистості і присутні звичайні речі, що набувають надприродних якостей.

А тепер хотілося б підсумувати головні ознаки міфологічного мислення в кількох позиціях, що виражають природу міфу як синтезу.

1. Формально-логічне-образне, символічне, метафоричне. Яскраві образи, символи та метафори забезпечують єдність переживань і когніцій. Сила символічного, метафоричного, міфологічного розуму полягає у здатності виразити глибоку й складну ідею без допомоги абстракцій, граючи образами та словами буденної мови. Міфологічне забезпечує синтез раціонального та образно-емоційного у ще не відрефлексованих формах. Метафора як один з основних засобів міфологічного забезпечує функцію цілісного моделювання: не тільки формує уяву про об’єкт, а й зумовлює спосіб і стиль мислення про нього. При цьому метафора, звичайно, тільки початок мислячого процесу – вона знаряддя, а не продукт наукового пошуку [11, с. 124–125]. Таким чином, міфологічне й метафоричне охоплює реальність в її безпосередніх формах і дає передпонятійний опис об’єкта в єдності образу і слова, як початковий момент і предмет раціонального, теоретичного мислення. Щоб сформулювати поняття, потрібно мати початковий матеріал для раціональної обробки. На зміну метафорі-міфологемі потім приходять понятійний теоретичний опис.

2. Прихильність наукового мислення до предметної сфери – універсалізм міфологічного як цілісного пояснення світу. Метафори міфологічного дозволяють людині сміливо поширювати і переносити досвід з однієї частини свого світу (наприклад, професійної діяльності) в іншу, забезпечуючи зв’язок картини світу. Це своєрідна життєва

філософія людини, виражена в образах, символах, метафорах і наочних ідеях, або, кажучи мовою психології, імпліцитні теорії особистості.

Зрозуміло, що більшість людей не може присвятити себе теоретичному аналізу всіх сторін свого буття і тому будують цілісний і особистісно-значущий образ навколишнього світу як “мережу” міфологем. Звичайно, у світі кожної людини є “просунуті”, раціонально оброблені фрагменти. За рахунок метафоричних відносин можливе перенесення цього досвіду на інші фрагменти реальності. Наприклад, понятійно-термінологічний апарат науки і професійний жаргон, засвоєний спеціалістом, виявляє вплив на особистісний світогляд цілісної індивідуальності.

Імпліцитні теорії особистості, суворо кажучи, теоріями не є. Це міфологія сучасної людини. Ж. Верн, прочитаний у дитинстві, може бути більш причетним до побудови цих “теорій”, ніж Г. Олпорт чи З. Фрейд.

3. Парадигматичне – синтагматичне. У новій міфологічній картині повинні бути поєднані парадигматичні компоненти (структура світу) та синтагматичні – людина діюча, яка переживає світ як агон, структура, арена та позиція людини, можливості й необхідність дій у ньому. Міф завжди включає в себе розповідь про життя людини в побудованій для цього картині світу, певні події і зразки. Причому це повинно бути зроблено наочно й оглядово.

4. Когнітивізм – інтенціональність. Міф – не тільки опис світу, а й інтенція, яка в цьому описі закладена. Міф збуджує та спрямовує дії людини. Коли людина приймає міф про Прометея та ідентифікує себе з ним, – її дії знаходять зміст і інтенцію. “Міф – це мова, через яку інтенціональність стає повідомлюваною... Міфи й символи, життєві в даний період..., є каналами, якими передаються життєві сили суспільства” [10, с. 346]. Міф – велика мотивуюча сила.

5. Реальність – ірреальність. Віра. Не все з того, що усвідомлено і є свідомим, реальне. Принцип двох реальностей: людина дуже швидко навчається розпізнавати та розрізняти дві реальності свого життя. У дитячій грі все відбувається ніби насправді, але вбиті оживають, а стілець може бути автомобілем. Коли ми читаємо роман, ми відчуваємо абсолютно реальні переживання, але описані в романі події реально не відбувалися. Коли ми слухаємо оповідання іншої людини про її переживання і наміри, ми думаємо про те, наскільки це абсолютно реальне оповідання, і видимі сльози людини відповідають тому, що насправді відбувалося. Що нас турбує в ці моменти, і що є критерієм віри в те, що відбувається? За яких умов приймається на віру міфос гри художнього твору, намірів іншої людини?

Не істинність (її не можна перевірити, оскільки кожна людина через часові межі свого існування, позбавлена реальної можливості все перевірити), не правильність (відповідність соціальним нормам, тому що в грі чи в романі норми можуть порушуватись), а правдоподібність стає критерієм оцінки. Правдоподібність нашому внутрішньому світу, існування аналогій в нашому досвіді переживань, наявність у внутрішньому світі того, що може “резонувати” з міфом, спонукає людину прийняти чи заперечити міф. Прийнятий міф стає “сакральним”, священним, тим, на що не можна спокуситися, оскільки це сприймається як підрив самих основ буття і сенсу життя людини. Коли щезають цінності – приходять відчай. Міф стає символом віри. Що заважає людині адекватно висловити свої переживання і людські проблеми, які в підсумку залишаються неусвідомленими і не приводять до породження адекватного індивідуального міфосу як індивідуальної картини світу і себе в ньому, чи перевірити та прийняти міфос і пов’язані з ним переживання іншої людини? Стіною у розумінні та вираженні сенсу в хаосі життя є існуюча сучасна мова, існування затертих висловів, кліше, стереотипів, текстів, які швидше відволікають від змісту, ніж сприяють його вираженню. Один з найбільших сучасних теоретиків психоаналізу Ж. Лакан іронічно зауважує, що товщину цієї стіни можна виміряти кілометрами плівки, тисячами годин телетрансляції, тоннами дешевої літератури тощо, які виробляються для того, щоб людина забула про своє існування. Ж. Лакан описує трагедію сучасної людини: займаючись наукою об’єктивного, вона забуває про свою суб’єктивність, заповнюючи вільний час дарами культури – від детективів і музики до освітніх лекцій, які дають їй все необхідне,

вона забуває про своє існування та смерть і в уявному спілкуванні нехтує сенсом свого життя [6, с. 51].

Ж. Лакан вводить поняття “справжньої мови” та “первинної мови”, символи якої лежать в основі всіх семантем мови. Символів цих тисячі, й всі вони належать безпосередньо до власного тіла, до відносин родинності, до народження, до життя, до смерті. Дороговказом дослідження символів повинна бути метафора, символічне заміщення, рух якої нейтралізує вторинний зміст з'єднаних нею термінів. Оскільки символи, що витіснені в несвідоме, не несуть ознак регресії чи незрілості, щоб стати діючими, їм достатньо бути могутніми.

Справжня мова і “первинна мова” стають підґрунтям віри, і міф стає “другою реальністю” людини, що спрямовує її дії в “першій” реальності буденного життя. Десь існуючі як ціле держава і батьки народу, Анна Кареніна, яка ніколи не існувала і давно померлий Лев Толстой, які в щоденній реальності ніби не існують і до буденного життя відношення можуть не мати, виявляються частиною життя людини, такими ж реальними подіями приватного життя, як вступ до ВНЗ чи подружня вечірка. Це відбувається тільки в тому разі, якщо їхня мова, звернута до нас, – справжня мова, правдива подібність досвіду наших переживань, і вони входять у наш внутрішній світ як невіддільна його частина, як частина міфосу та надії. Міф про Прометея – це те, чого не було, але це частина буквальної реальності нашого досвіду.

Список використаних джерел

1. Губин В. Д. Жизненный мир. Культурология. XX век / В. Губин. – С.-Пб.: Университетская книга, 1997.
2. Петренко В. Ф. Основы психосемантики / В. Петренко. – М.: МГУ, 1997.
3. Шкуратов В. А. Историческая психология / В. Шкуратов. – М.: Смысл, 1997.
4. Якобсон Р. Два аспекта языка и два типа афатических нарушений / Р. Якобсон // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990.
5. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс. – М., 1983.
6. Лакан Ж. Семинары. Работы Фрейда по технике психоанализа / Ж. Лакан. – М.: Гнозис-Логос, 1998.
7. Tulviste P. The Celfural–Historical Development of Verbal Thinking. Commack / P. Tulviste. – N.Y.: Nova Sciences Publishers, 1991. – P. 24–25.
8. Кассирер Э. Сила метафоры / Э. Кассирер // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990.
9. Росс Л., Нисбет Р. Человек и ситуация / Л. Росс, Р. Нисбет. – М.: Аспект пресс, 1999.
10. Мэй Р. Любовь и воля / Р. Мэй. – М.: Рефл-Бук, 1997.
11. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Арутюнова // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990.

Александр Удод, Михаил Юрий

ОСОБЕННОСТИ МИФОЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

В статье идет речь о мифологическом мышлении. Отмечается, что оно есть образным и отличается метафоричностью и символизмом. Рассматривается разница между мифом и сказкой.

Ключевые слова: миф, метафора, мышление, символ, культурный герой.

Olexandr Udod, Mykhaylo Yuriy

FEATURES MYTHOLOGICAL THINKING

The article refers to the mythological thinking. Indicated that it is creative and differs in metaphorical and symbolism. Also difference between a myth and fairy-tale is examined.

Key words: myth, metaphor, mind, symbol, cultural hero.